

ХААҢАТ
1831 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

ДОЙДУГА—СЭРБЭЙБИТИ ХААЛЛАРБАККА

Звєн дэон, бийигийн кытта сылдылар хонуу бйригдэныр С. Е. Корь, кы да этэривиз, отделенишда тэригдэбиз бйри коллективтарган сэмэй опыткахтара. Кэбинигэ оройуон 1990 сылга чемпион транторйна С. Е. Сидоров, охсууга Е. В. Тарабунина, А. А. Иванов курдук тэйүү дэонкор-доохтор. Исакон ньыма, тынан субууттан быһа кэбэһэллэр. Сєня Сидоров, Гоша Поселыжай, уонна Миша Пестерев — түсчүтэр. Охсууну садалаабит тара үбүс нүннэрэ буол-бут этэ. Барыта 20-ча тектардаммыттар. Оттоҥ бастакы кэбинигээх от ол нэһа, от ныйы 12 нүнүгэр, туруохтара.

Бастаан кэбинигээх от барахтан, кырдык, ту-руоҕа. Ону ныйы дэон-мут-сэргэбит бийигы сылга эрэлэ түстэниэ. От-чүт от тува дэон туку-туту саналбатыһы, бы-лааннамматараһы? Олортоҥ сорого омурдэһага нэпэ-тинге нийллэн бастаа

ЭБЭТЭР БУРУЙ ОНГОРУУНУ УТАРЫ ТУГУ ОНГОРУУХАА

Н. ПОИСЕЕВ,
Хайахсыт сельскэй
Советын председателэ.

Үсүүнээ, транспорты
бэрээдэктвэххэ, Тоһо да

✧ Аабгаччы санаатын этэр ✧

ОЛОНХО МУЗЕЙЫН ТӨРҮТТҮӨХХЭ

В. ЕРМОЛАЕВ

Кырддыга, Союзка, республикада олонго эбатар эпостар музейдара диян сонун собуе болпурое буолар. Онон Хайалсыкка олонго музейын төрөһүнүгэ бастаан утга иһин мунар, таһар билиирддэби.

Сынналан киниз экскурсиялары эре көрсөр буол-
батах, ону таһынан бадалаахтарга олохтоох мав-
тардар кыракый уонна тунсавай оҕоһунтарын атыл-
лыр. Олорго көбүөрү, быһаһаңнар, куруһу-
лар, маастан кыһан оҕоһунтар кыһаһаңнар, Өссө
эбэлэр рецензентинан буһарыллыбыт сибиһэй, бу-
руодуу сымдыар халаачыгы атыллыһаахха эмне сөп.
Синимоктарга: сүүстөн таһса сыллаабыта тутул-
дубут сынналан кинин Дыһага, калдык-
тары Марина Логинава сылаас чөйүнөн күндүлүүр.

(Бүтүүтэ, Ининь 1 стр. көр).

лар, 11 мөл. тонна уут итэвэс янаар. Урунку курдук комбинорму алымыга суоттаныы сыйна. Сага Уунуу хомул-аур Дээрн дойдуга атыр-дыах мыйгар эрэ дээрн сиир бурдунтаахпыт. Ити баалайыныаны таба ой-дөөххэ наада.

Совхозтар онко киирин-гэ олус бытарбыттарын бэлэтиэххэ наада. Дый-бачатыгар дээрн бы-лааннаах энеолар, үлэ-хит итин толору күүһүнэн

оттоохунна иинэ илктэр. Ходунааа ынах сөөһү, сылгы толору, сорох алаастарга айына тур-бутун сэргэ киһилэр су-рун «отчуттарынан» буо-луттар. Совхозтар са-лаалалара сылгылыттары, мнах сөөһү бостууктары, кытта үлэлээһиндэрэ на-да. Выйыл туох сэрбэби-ти барытын ыларга нн. баллыаха, очогуна дой-дуга 28 тыһ. тонна оту «сортотупкалыр» кыах үөскүөдэ.

Райсовет председатели М. Н. Сибаринков бэйэтин

этигин Амма Угурсу-ууһаҥы таба туһанарга туһаайда. Урун-харына сирдэр үүнэр кыаха киирбиттэрин этэн туроп, оттооххэ айылаах сир-дэрн хаалларбакка, си-рийэн-хоруулан оттуурга ыһырда. Кини салтым энеолар ылбакка барбыт сирдэрн чааһылайдарга көнүлүбүн отторго эт-тэ. Атырдыах мыйн ор-тотутар дээрн дойдуга оттоохуну үмүртүт, атын оройуоннарга көһөн су-бу айынытын салтым сөртотупкалыр сору-гун туруорда.

С. АЛЕКСЕЕВ.

БИНИЭХЭ ЭППИЭТИИЛЭР

Хаһыат бу дыйл от-рытыбыт. Кини маньык кэспэтигэ: «Критический суруна-аһылыбыт захчылар ыһаахытаахтар. Уут аһы-ымытыгар - нутуйууттар юрист - консультаннан Сыланг отделениетыгар бэрэбэркэ ыһттаран, бу-руйдаахтарга ыачет онго, булуна. Эинс Куол са-йылыгар 8 тыһ. солк. са-

на дизели атылаасты-быт. Оттон Атыр Ба-һыгар уотунан хааччы-лалы туруга билигин да мөлхөх. Уут таһар авто-машинна шофера уолкуе-кара сымдарынан араас транспорһан кузовка кистерианы тизин са-йылыктартан үүтү таһа сымдыыһыныт. Шофер бу күннэргэ уолпуската бүтэр, онон аны үүтү мо-локовоз таһаар. Онон ити боппууоска дымала тупсуоҕа».

Василий Анисимович Хирьянов (снимокка) Ом-ский аныгар Карл Маркс аатынан колхозка олорор. Эсөө олорһура сааһыгар тылыттан матап уонна кес-тибэт буолан баран са-наатын үһүрбэтэ. Тып сиригэр туһанылар араас тариллэри өгөрорго үө-рэммитэ. Онон биер дой-дулаахтарыгар уран тар-бахтааһынан билибитэ. Кини дубаны, сыарда м-ыктарын, араас ойуулаах-таймалаах кыһымылары, бырааһынныктарга көтү-кэр сыардалары өгөрор.

(ССТА фотокрониката).

НАЛЛААН, УОПСАЙ ТЫЛЫ БУЛАН

«Сир реформатын ту-һунаа» Саха ССР Сокуо-нугар олодуран оройуон-наары Совет бас билин-тигэр 19 тыһ. гектар ка-рини» анал сир фондата үөскөтүлүһүнэ. Ити иһэт-тэн 8340-ча гектара хо-дуна, 10340-ча гектара мөччирит. Реформа итин сыл устата барыахтаах. Сир курдук олус ууетук, мөккүөрдөөх боппууос, кырдыга, ыдыгы да бы-һаарыла охсубата өйдө-нөр. Ол да иһин ити торумнаммыт анал сир фондата өссө да олохтоох-тун оннун булуу, нуол-найдаа охсуо ыраах. Дьылаан-кунтэн көрөн ити анаммыт-чаастаммыт сирдэр аны «дүйүн ку-булуйуохтара» турдаар. Ол ээһэ биер тусла боп-пууос. Сирн мөдүүс-тээхтик туһаннары, по-дуоктааһын курдуктар өс-сө иинибитигэр күүтэл-лэр. Онон билигин ити мытылла турар үлэ-р тохтуур тобоостох.

Ханна да сир депута-тскай группалара, аан бас-такы үлэлээһиннэринэн да буоллаа, кииптээһиннээх үлэни үмүртүтүлэр. Сель-скай Советтар сирдэрэ инвентаризацияланан уон-на оройуон сир ресурса-ларыгар тосударствениай комитетынан түмүлүн райсовет президиумунан бигэргэтинни аастылар. Буолан баран, улахан мөккүөр, уларытыта суох. Вэлэмнэммит боп-пууос президиума биер-динилээн сельсоветтарынан көрүлүннэ. Одьулуун сель-советын сирин фондатыгар сорох чуолкайдаһынар ситтэхтэринэ, бу түһүмэх оройуонна, сүрүннээн, тү-мүктэннэ.

Райсовет президиума оройуоннаары Совет си-рин анал фондатын би-гэргэтиннэн эрэ мунур-

даммата. Ити үөскөтүл-лит сир фондатын үөс-сельсоветтар дьаһаллары-гар бэрлиһинэ. Онон онко киирнэх ииннэ сельсо-веттарынан дьонго сирн үлэлэрдилэр. Бу хампа-ныа үгүс мөккүөрдээхтик барда, салтым бари да ту-рар.

Адыс чугастааһын хо-лобурдуур буоллаха, со-торутаадыта райсовет президиума Чурапчы сельскай Советын анал фондатын бигэргэттэ. Бу 7 тыһ. тахса иһин иһин-лианьылаах оройуон бо-дөн сельсоветын дьаһа-лыгар барыта 3097 гек-тар сир аһаһа. Ол иһигэр хотуһата 583 гектар, мач-чиринэ 2513,9 гектар. Бу анал фонд сир оро-йуон бары атын нэһилэ-нэрин тыа хаһаайыстыба-тын сирдэриттэн уойна лесфондтан, саппаас сир фондуттан үөскэтилиннэ. Ол курдук, Сыланг, Ха-даар, Одьулуун сельсовет-тарын территорияларын-тан 420—485 гектарлаах сирдэр бэрлиһинилэр, Ха-бахсыттан, Хатылыттан 150—130 гектар курдук сирдэр аһаһылар. Эинэ итинниин Чакыр, Хоптово, Мугудай, Бахсы нэһилэ-тэрин сирдэрэ сыйһа-рылына. Лесфонд сирит-тэн 605,2 гектар уонна сир саппааһын фондуттан 648,9 гектар сир эбин аһаһа. Бу үөскэтилибит сир фондата, сүрүннээн, оройуон киһинн олохтоох-торун кэтэх хаһаайысты-баларын сайыннаар сым-лаах биердинилээн дьонго түгэтиллиэхтээх. Онон сельсовет иһингар боч-чумнаах тэрэһин үлэ турар.

Боппууос да үөскээн, күүдүйэн иһэр. Биердин дьонго бодьохтоон сирн сыйһаары, билээн турар, ымпытаах, чымпыктаах. Араас сана-иһэ, тыл-ес

да тахсаар ханна ба-рыа? Холобур, аһаһыт сирн ыраадырааһын, үү-нүүтүн астыммат буолуу. Уопсайынан, совхозтар монополиялара баарын, күүһүнэн оһороллорун ха-на да өтөллөр. Маньаха сага тэрлиһиит бааһы-най хаһаайыстыбалар эми-халбоһоллор. Сир Совет-тарга бэриллэр мунуун эрээри, сельсовет сиргэ депутатскай группалара үөскүтэр кэрнэтэ совхоз-тар, отделениелар «иһан» биериттэринэн мунуурда-ммытара сирдээхтик сэмэлэнэр. Сир фондатын сөөһүлээхтэргэ үлэлэрин ээһэ бу комиссияларынан сүрүннээн эбээт. Хаал-быт, быраһылыбыт сирн анал фондаа ыһлэрэр да буоллаха, ону үүнүү-лээх, өг сору сирн эби-нэн ээһин «оһорунар» тодькуйун ээһэ тобулу-нуохха баара. Совхозтар туһаммат сирдэрэ эрэ кэлтэй аһаһара сыйна. Маньаха эрдэттэн сирн-уоту сөптөөхтүк, уопсай тылы булан быһаарыах баара. Бу, мин санаабар, сир комиссияларын үлэ-лэрин сүрүн итэҕэһэ бы-һылаах. Ол үлэ сагата бэрдинтэн, өйдөнө охсу-батыттан да буолуо. Онон киһиниитин мань-учуоттанар наада этэ. Туох да үүнүүтэ суох талытыр сирн биэрэн ба-ран, хайа, аны нолуок ту-һарар кыһыта-абата ка-диз турдаа. Үлэ, кыр-дык, ууетуктардаах. Ол өйдөнөр. Ол эрээри хан-нык баһарар үлэ-р, ордук сир боппууоһун курдук кыбыстылаах, кыбытта-рылаах дымалаа «үр-дүөн сыйһан» өйдөнүө суоҕа. Онон сир реформа-тын ыһыгы өссө да иинибитигэр турарынан, бу итэҕэстэри хайдах да учуоттанарбыт наада.

С. СМЕРНИКОВА.

★ Рынок тыһына ★

ХАЙДАХ ДЬАҤАНАРЫТЫТТАН ТУТУЛУКТААХ

Билигин, рынок сы-һаннаһымаларыгар ии-риннэн сибээстээн, тыа хаһаайыстыбатын сала-аһым туһунан киһи ба-зээттэргэ элбэхтик сүр-үр буолулар. Ол сөл даһаны. Ханьык баһарар социальная - экономичес-кай система бэйэтин айы-дын-уолунэн хааччынар эрэ түбэлтэтигэр тын-наах буолар, салтым сай-дар кыахтаах. Онуоха үгүс дойдутар, итэрэһи-производстволарын исто-риниларын үөрэтэн баран тыа хаһаайыстыбатын үлэлэрин тэрийингэ эконо-мическай наука үс суол сүрүн ирдэбили туруорар. Бастакытынан, бааһынай-дар дохуоттара үлэ бүтэ-һиннээх түмүгүн, оһонул-лубут бородууксууа иэ-мэйин, хаачыстыбатын уонна бэйэ-бэ турар сыа-натын кытта быһаччы си-бээстээх буолуохтааһын. Иккиннин, сирой эппи-этинэс, онно үлэ түмү-гэ хас биердин киһинэн уонна кыра-кыра бөлөх-төрүнэн толорууга араар-бакка, бородууксууаһы оһоруу бүтэһиктээх түмү-гэр туһаайыллыахтаах. Үсүһүнэн, салайар итин-нэ толорор үлэһиттэр диннэргэ арахсыа суох-таахтар, хас биердин үлэ-һит бары технологическай процестары бэйэ-бэ толо-

руохтаах. Ити үс суол сүрүн эконо-мическай көрдөбүллэр совхоз структуратынан олорууга тутуһулбакка кэллилэр дин саныыбын. Көкөс сыйларга балла эрэ экиннэри бородууксууа хаачыстыбатыгар эппиэти-эһин суох өгөрдүбүт. Ха-рыстаннааҕа суох буо-луу, ыһылымы-тоһулуу хаһааһытааһар да үгэ-һиз сымдыыһа. Ол иһин дойду үрдүгүн көкө со-куоннар ыһылымытара, Аһардас итинтэн тахсы-быт хоромһуну, быһа холууан, 50—60 млар, солк, тэһинилэр. Үлэ-р сирой эппиэтинэс дьон умуһуллубута. Ынах сөөһү, сылгы көнүүһүн өлүүтү-гэр, бураһуу, нуох үүнэ-һин сөөһү тэһиниһэр буруйдаахтаран ирдэби-л оһондулаабаата, эппиэти-нас туруоруулаабаата.

Үлэни көрүһэринэн сүө-туена араартан хам-наһы төлөөһүн дьон би-лэ-көрөн, тала-ымдыан үлэлээһиннэригэр тизгэ-уопуа хаачыстыбага ула-ханьык оһуста. Холобур, ханьык үлэлэрин ыла-Хорутууа, керүүһүн.

бараналааһына, каток-тааһыныта, саялканан ыһыгы атын-атын рас-цена туһанылабыта. Ол түмүгэр механизатор ыспыт бурдута бытыгы-рымы да иһигинэ хамна-һын хайы-үйэ сибитэр уһтара. Ити кэһинтэн туох эппиэтинэһи, ха-ачыстыбаны ирдэһит? Би-лигин даһаны итинниин ыһыманан хамнаһы тө-лүүр хаһаайыстыбалар бааллар. Арай аренда-ккирбат коллективтар үлэ бүтэһиктээх түмүгүнэн аахсаллар.

Совхоз буолбут кинэ салайар уонна толорор үлэһиттэргэ арзакы ор-дук сытымын турбут. Сорох хаһаайыстыбалар-га «барытааһаах» үлэ-һит аһаһаа 60-ча киһи-хэ тиккэ. Үлэ бары са-лааларыгар быһаан то-лоһуулаһа эбэтэр тоһо-һиттан, өл-бурдук үүмү-түтэн эбэтэр үүмүтэ-һит-тан тутулууга суох ол салайааччылар хамнаста-рыы ааһса олорбуттара. Толоруулаһуу үлэ төһө кө-дүүһү биериттэн туту-дуга суох биердин ко-ллективтэрин расценка бы-

һытынан хамнаһы төлүү олорбуттара. Ол түмүгэр ааспыт сылга колхозтарга, совхозтарга мунуһуллу-бут иһэтэ сөтүллубута, ону билигин оройуонмут хаһаайыстыбалара эмиэ билэн олороллор.

Үлэ төлөбүрүн систе-матын олох сагалдым оһоруохха наада. Рынок усулуобуйаһыгар үлэһит хаһаайыстыбанын сала-аһаччы тыа хаһаайысты-батын тустаах эрэ салаа-тын салайар буолбазы, дуоһабар быһытынан үлэһит уонна онно сөп-төөх специалистардаах лидер-менеджер буолуох-таах. Оттон билигин сов-хозтарбыт специалистара аһылык базатын күнтөн-дыһтан тутулууга суох ту-руктаах оһорууу, пле-менной үлэни тупсары-ны, искусственнай сэмэ-лэһини лаппа үчүгэйдик баһылааһын, о. д. а. боппууостары ыһаан бы-һаар кыахтара суох. Арендага, бааһынай ха-һаайыстыбатыгар специа-листтар бэйэлэринэн ылсан үлэлээбэттэр. Онон хон-туорада олорон үлэһит специалистары лаппа

аһыаһааха, киһилэри арендай коллективтарга, бааһынай хаһаайыстыба-ларыгар быһаччы туһа-ныаха. Оччоҕо эрэ хан-нык эми хамсааһыны та-һаарыахтыын сөл.

Аһы-уолу дэлэтин биер сүрүн төһүүтүнэн кэтэх хаһаайыстыбаны сайына-рымы буолар. Тыа сиригэр олорор ыал бүтүнүү баа-һынай хаһаайыстыба буо-ла оһор кыага суох. Си-ри таһаастан бурдук ыһааххын, хортуопуу оһордуоххун, хотуна си-рин өһөстүөххүн техника суох, урунку курдук дьө-рү көлө да көстүбэт. Сүө-һүнү, сиһиннэһин дэлэ-дин иһтиһэххин аһылык боппууоһа кыһчылар. Барыта кыаһылабт курдук. Арай сельсоветтар иста-ринэн тыа хаһаайыстыба-тын специалиһа салайар бэйэ-бэ туспа массына-лардаах, трактордардаах кооперативы тэрийэн кэ-тэх хаһаайыстыба сай-дытын, киһилэр хаач-чылаһымаларын боппууос-тарынан дьароктаннаар табыгастаах буолуох кур-дук. Оччоҕуна сельсовет-тарга техниканы туһаныы

иһин үп даһаны иһиринэн сөл.

Билигин 70-тан тахса сым устата үөһэттэн кэлэр ууроохтары, дьаһаллары толорон кэллэбит. Онно соһуруу букатын атын климатическай усулуобу-ялаах зоналары, таһыч-чы сайдымлаах регион-нары үтүктэн, өссө аһара түһүүххэ айылаахтык айа-баһаан урут бэйэбитин аһынан-уолууна хааччы-нан олорбут усулуобууа-бытын суох оһордуубут. Бөдөһүтэр аатыраммыт албэк ыһа-бөһүөлэнтэри суох оһордуубут, бөлөһгө бэрт буолууну үөскөти-бит. Онон тыа сиригэр сага экономическай сы-һаннаһымалары олохтуур наадатыгар, мунуһуллубут опытка тирэһирэн, совхоз структуратыгар улары-тымылары кыллорноһа. Колхознай - кооператив-най да хаһаайыстыбалары тэрийэргэн толлуумдуун. Быһата, бөһүөт тыһыс айылдабытыгар усулуобу-йабытыгар, олохтуттар сөл түбөһэр производст-веннай сыһаннары олох-туодун, хаһаайыһаһын сага механизмдарын көр-дүүбүт. «Сага — умуһ-лубут эргэ» дьон мэһэ-рэ иһилибит.

С. НОГОВИЦЫН.

Толоон.

